
RANKOVOVA KLINIKA ČILI LÉČBA NICOTOU A BEZÚTĚŠNOSTÍ

LUBOMÍR MACHALA

RANKOV'S CLINIC OR TREATMENT OF NOTHINGNESS AND BLEAKNESS

The article informs about the complex of Slovak literary awards Panta Rhei Awards and especially about Pavol Rankov's prose *The Clinic*, which won the PRA Literary Academy Award in 2023. After a brief introduction of the author and a recapitulation of his work to date, an interpretative analysis follows, emphasizing that this is a model prose, precise in partial details, but basically resigned to soul-searching verisimilitude, convincing motivation of the characters' actions or authenticity in depicting the setting. The story of an individual trying in vain to get into the care of a renowned expert is a conscious variation on the works of world-famous authors (Kafka, Beckett, Orwell, etc.), emphasising the futility and futility of human striving and effort.

Keywords: Slovak literature; Panta Rhei Awards; Pavol Rankov; model prose; futility of human endeavour

Je-li vůbec nějaká slovenská literární cena v českém prostředí alespoň stopově registrována, pak je to Anasoft litera, a to jako jistá paralela Magnesia Litery, od níž se však svým zaměřením toliko na prózu významně odlišuje, což platí i o jejích dalších konstitutivních rysech a pravidlech. O poznání blíže má ke komplexu cen zahrnutých pod značku Magnesia Litera projekt, který pod názvem Panta Rhei Awards na jaře roku 2023 už po čtrnácté realizovala největší síť knihkupectví na Slovensku pojmenovaná Panta Rhei. Jak úvodní věty tohoto článku předznamenávají – bez jakékoliv české reference. O většině z tuctu ocenění rozhodují čtenáři, což odpovídá neskrývaně komerčnímu založení celého projektu. Některé ale, jako např. Cenu

Literární akademie v oblasti beletrie, přiděluje porota složená z renomovaných literátů a literárních publicistů.⁽¹⁾

Právě próze *Klinika*, kterou porota pro udělení Ceny Literární akademie vybrala v aktuálním ročníku, se budu nyní podrobněji věnovat. Napsal ji a ve vydavatelství KK Bagala roku 2022 zveřejnil známý slovenský prozaik a publicista Pavol Rankov, narozený roku 1964 v Popradu a profesně spjatý s katedrou knihovni a informační vědy Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě.

Knižní portfolio Pavola Rankova je velmi pestré i rozsáhlé. Obsahuje odborné publikace (*Masová komunikácia, masmédiá a informačná spoločnosť*, 2002; *Informačná spoločnosť – perspektívy, problémy, paradoxy*, 2006), tvorbu pro děti (*Princezná a princovia*, 2020; *Normálny Peter, veľmi tehotná mama a dobrý samaritán*, 2023), ale dominují v něm povídkové a románové tituly určené dospělým čtenářům. Rankovovým knižním debutem je sbírka povídek *S odstupom času* vydaná roku 1995, které se dostalo uznalého přijetí literární kritiky, vyústivší v udělení Ceny Ivana Kraska za nejlepší debut toho roku. Poté následovaly čtyři povídkové soubory *My a oni / Oni a my* (2001), *V tesnej blízkosti* (2004) a *Na druhej strane* (2013). Rankovovy povídky mají obvykle hororový a detektivní základ, osobitě se v nich prolíná realistické líčení s fantaskními a mysteriózními pasážemi, přičemž je evidentní autorova hravost (včetně pohrávání si se čtenářem prostřednictvím nejrůznějších mystifikací a klamných stop) i schopnost poutavého vypravěčství. Třináct let od povídkové prvotiny se Rankov představil jako romanopisec, a to kronikálním románem *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* (2008). Pro Rankova se stalo příznačným neustálé srovnávání minulého a současného,⁽²⁾ což potvrzují také

1 V tomto ročníku měla porota následující složení: literární odbornice, autorka a překladatelka Miroslava Vallová, literární kritik Dado Nagy, beletrista, publicista a šéfredaktor *Magazínu o knihách* Martin Kasarda, publicista a komentátor Róbert Kotian, editorka ve Slovenském literárním centru Alexandra Jurišová, která působí rovněž jako redaktorka a recenzentka *Magazínu o knihách*.

2 Oscilování mezi těmito póly se svébytně projevilo rovněž v provedení povídkové knihy *Na druhej strane*, která čtena z jedné strany nabízí příběhy z historie, při četbě opačné pak příběhy ze současnosti.

téměř všechny jeho romány. Přehled dosud vydaných knih Pavola Rankova uzavřeme výčtem jeho dosud nezmíněných románových titulů, kterými jsou *Matky* (2011), *Svätý mäsiar zo Šamorína* (pod pseudonymem Peter Pečonka, 2016), *Miesta, čo nie sú na mape* (2017) a *Legenda o jazyku* (2018).

Rankov patří mezi nejpřekládanější slovenské spisovatele, a platí to i v českém kontextu.³ A skrze jeho první prózu přeloženou do češtiny *Stalo se prvního septembra (anebo inokedy)* se pokusím ilustrovat problém, provázející percepci a hodnocení Rankovovy slovesné tvorby s různou intenzitou, ale v zásadě permanentně. Zmíněný titul byl jedním z těch, o nichž se už před více než deseti lety diskutovalo na každoročním setkání českých a slovenských literárních vědců zvaném *CS konfrontace/ácie*. A to nejen během oficiálního jednání. Ze sousedního hotelového pokoje totiž ke mně dlouho do noci doléhal spor, v němž slovenští účastníci akce vehementně prosazovali názor, že Rankovův román není nic jiného než produkt populární literatury a je neadekvátně přeceňován. Oponoval jim Jiří Trávníček, který totéž dílo považoval za velmi zdařilou prózu, k jejímž pozitivům řadil právě čtenářskou přístupnost.

Rozhodně se v dané souvislosti nehodlám pasovat do role novodobého Petronia čili *arbitra elegantiarum*, ale dovolím si upozornit, jak s jistým potutelným úsměškem poukazuje na subjektivní povahu estetických soudů ve své *Klinice* sám Pavol Rankov: „Ani neviem, po koľký raz ma už budova kliniky prekvapuje. Tentoraz s údivom hľadím na strop ordinácie. Nad hlavou mám totiž veľkorysú oblúkovú kupolu so secesným rastlinným ornamentom, čisté línie naznačujú, aká dokonalá by mohla byť príroda. ‚Krása,‘ nadchýnam sa. ‚Gýč!‘ precedí asistent“ (Rankov 2022, 78–79).

Domnívám se, že v případě dosavadní Rankovovy tvorby je na místě hovořit o tzv. trendy literatuře, v níž se autoři pokoušejí po-

3 *Stalo se prvního září (nebo někdy jindy)* (2010), *Matky* (2013), *Legenda o jazyku* (2019), *Malá dunajská válka* (2019). Mimochodem: Rankov s oblibou situuje své prózy do Česka a v jeho textech vystupuje nemálo českých postav.

skytovat zábavu i umění v jednom, nerozpakují se těžit z repertoáru pop-kultury (viz jednoznačnou stratifikaci postav, atraktivní témata, dominanci děje), zároveň se od masové literatury distancují a dávají najevo vlastní sečtělост, texty prosycují aluzemi, typický je pro ně ironický odstup i společenský criticismus (srov. Barborík 2006; Součková 2009). V Rankovově próze *Klinika* je však uvedený tvůrčí koncept uplatněn jen v některých ohledech.

Prakticky od počátku je totiž zjevná její paralela s Kafkovým *Zámkem*, kterou zmiňují všechny odborné ohlasy této knihy, s nimiž jsem měl možnost se seznámit (srov. Darovec 2023; Handzová 2022; Janecová 2023; Nagy 2023; Rakúsová 2023). Až na recenzi Tamary Janecové poukazují všechny texty také na zdůraznění souběžnosti s Kafkovým nedokončeným dílem „vytržením“ závěrečných stránek *Kliniky*. No a právě z kafkovského inspiračního zdroje pramení odlišnosti Rankovova textu od výše uvedené trendy literatury. *Klinika* je totiž modelová próza, která je sice velmi přesná v dílčích detailech, ale jako celek rezignuje na dušezpytnou věrohodnost, přesvědčivou motivaci jednání postav či autenticitu v líčení prostředí.

Ján Mičko, původce autorského medailonu Pavola Rankova na webových stránkách Slovenského literárního centra, v dané souvislosti uvádí, že Rankovova tvůrčí metoda má konstruktivní charakter. Dále ji Mičko charakterizuje s pomocí Jozefa Bžocha, který konstatoval, že Rankovova metoda má cosi společného s „vynálezectvím“, přičemž téma příběhu zpočátku oplývá všedností, avšak s probíhající dějem ho autor rozvíjí do takové bizarnosti, neskutečnosti, až se v jeho prózách dějí neuvěřitelné věci, takže působí jako souhrn dokonale promyšlených hlavolamů, nabízejících nejrozličnější řešení a výklady (srov. Mičko 2021).

Hlavní tematické a ideové kontury Rankovova modelu jsou v *Klinice* poměrně záhy zřetelné. Patří k nim komunikační skepse,⁽⁴⁾ nespolehli-

4 „Slová sú iba príznaky myšlienok,‘ mrmlem. ‚Ba ani len príznaky, slová sú príznaky. Pred jaskyňou sa odohráva skutočný život a slová sú tiene, ktoré ten život vrhá na zadnú stenu jaskyne“ (Rankov 2022, 138). Nebo: „Profesor sa na mňa bude pozerat' cez slová, čo

vost paměti,⁽⁵⁾ nemožnosť poznať a pochopiť kohokoliv,⁽⁶⁾ včetně svých nejbližších či sebe samého⁽⁷⁾ a také bloudění v labyrintech společenských i niterných.⁽⁸⁾ Gabriela Rakúsová v dané souvislosti poznamenala: „Je to zakaždým obraz života člověka, kterého stretajú prekážky, nenaplnenia túžob, predsavzatí, neschopnosť porozumieť všetkému. Labyrinty chodieb kliniky, v ktorých epický hrdina blúdi, aj jej suterén evokujú obraz pohybu človeka v živote. Všetky konania postáv, osobitne protagonistu, sú vykreslené s najväčšími podrobnosťami, čo zodpovedá reálnym počinaniam ľudí“ (Rakúsová 2023, 77).

Modelovosť je umocnená tiež jasnou časovou lokalizáciou do týdenňého cyklu, z níž plyne i makrokompozičný rozvrh prózy do sedmi kapitol. Každou kapitolu pritom uzaviera rovnaká veta, respektíve jej úryvky. Na konci prvej kapitoly čítame „Ak by ma profesor...“ (Rankov 2022, 17), na konci druhej „Ak by ma profesor úplne...“ (ibid., 38) atď. V explicitu prózy pak stojí: „Ak by ma profesor úplne či aspoň čiastočne zmenil, nebol by som to...“ (ibid., 142). Čtenář může dedukovat, či hádat, chybí tam pouze „už ja“, anebo autor mířil jinam a případně zamlčel slov víc?

Citované fragmenty odkazují k ústřední dvojici postav. Vyprávějícímu protagonistovi, který doufá, že jeho protějšek (spoluhráč) věhlasný profesor ho zbaví traumat a ne zcela specifikovaných neduhů. Základní obsah každé kapitoly pak tvoří líčení toho, co, kdo a jak stálo v cestě protagonisty za profesorem, ale to je pouze pomyslná kostra Rankovovy prozaické výpovědi. To živé, citlivé a bolestné představují autobiografické prvky vyznačující se až zpovědní

sú len chabé náhrady za dojmy a spomienky. A pritom aj tieto dojmy a spomienky dokážu len veľmi slabo zastúpiť skutočnosť“ (Rankov 2022, 139).

5 „Paměť něco vynechá, upraví, zaplní prázdné místo. [...] Paměť nie je ako prehrávanie filmu, je to nakrúcanie filmu“ (ibid., 99).

6 Rovnako bláznivé by bolo očakávať, že v tomto nemocničnom bludisku a panoptiku pochabých figúrok porozumie práve profesor – a práve mne“ (ibid., 141).

7 „Kurič krčí ramená a na otázku odpovedá otázkou: ‚Viete, čo sú falošné spomienky?‘ [...] Ak je nejaké rozprávanie dostatočne sugestívne alebo sa často opakuje, psychika, kurič si ťuká na čelo, ‚psychika si ho napokon môže osvojiť ako vlastný zážitok‘“ (ibid., 15, 16).

8 „Nepodarilo sa mi, čo iní zvládli – teda integrovať sa, včleniť sa do ľudstva“ (ibid., 140).

otevřeností. Pavol Rankov sice v rozhovoru s Ivanou Dobrákovovou zdůrazňuje „Nie som hlavný hrdina tejto knihy“ (Rankov 2023), což lze v zásadě akceptovat (s ohledem na modelový charakter prózy a tedy i postav), ovšem shody mnoha sekvencí s autorovým osobním životem jsou zjevné a prokazatelné. Peter Darovec v dané souvislosti konstatoval: „Osobná linka novely najprv len zľahka, skoro prehliadnuteľne prebleskuje medzi bizarnými historkami z kliniky, potom sa však vynára stále zjavnejšie a je tiež stále silnejšie dotovaná aj autorovými vlastnými biografickými údajmi – od tých verejne známych až po tie vskutku súkromné. Niektoré upozornenia sú natoľko priame a konkrétne, že ide o evidentný autorský zámer aspoň čiastočne usúvzťažniť rozprávača so spisovateľom – drobnou matematickou slovnou úlohou upozorní rozprávač, že je rovnaký ročník ako Pavol Rankov (pri sovietskej invázii mal štyri roky, je teda ročník 1964, s. 96) a neskôr aj na to, že s ním má zhodné meno („Depresio paulus«, vyslovujem skusmo‘, s. 130)“ (Darovec 2023). V ďalším výkladu pak citovaný slovenský literární vědec velmi přesně vystihuje a hodnotí takto dosažený výsledný efekt: „Rankov sa tak v *Klinike* neschematicky prepisuje od literárnej schémy k veľmi osobnej výpovedi na hrane toho, čo vlastne literatúra ako verejný komunikačný kanál môže a má uniesť“ (ibid.).

Základní kafkauský inspirační zdroj už byl zmíněn, ale tiráž Rankovovy *Kliniky* uzavírá, jak si všimla i Tamara Janecová (2023) nenápadná poznámka: „Cennými radami k napísaní tejto knihy prispeli (v abecednom poradí) S. Beckett, E. Canetti, F. Kafka a J. C. Martini“ (Rankov 2022: tiráž). Beckettovský odkaz je pak téměř stejně důležitý jako ten kafkauský. Rankov totiž ve své výpovědi-zpovědi parafrázuje téma marného čekání. Hlavní postava *Kliniky* se sice svého Godota dočká, dokonce s ním i hovoří, ale bez ničádného výsledného efektu, profesor zmizí, aniž by svému pacientovi jakkoliv pomohl. Naděje do mytického profesora vkládané se rozplynou v nicotě.

Jsem přesvědčen, že výše zmíněná „spoluautorská“ poznámka by měla obsahovat ještě jedno spisovatelské jméno, konkrétně jméno

George Orwella. V *Klinice* je totiž tematizováno rovněž „velkobratrské“ monitorování, přičemž mrazivost této parafráze spočívá v tom, že pracuje už se zcela běžnými reáliemi současné životní praxe, která se však v našich podmínkách vnějšně a ostentativně distancuje od mechanismů totalitní společnosti. V konečném důsledku jsou ovšem aktivity a soukromí každého jedince zapojeného do pracovního procesu a společenského života (komunikace) nejrozličnějšími institucemi a orgány zmapovány a registrovány do nejmenších detailů, ať už si to uvědomujeme a připouštíme, nebo ne.

Jak plyne z dosud napsaného, vypravěčský diskurz Rankovovy prózy se vyznačuje značnou, až drásavou otevřeností. Tu doprovází výrazná sebeironie,⁽⁹⁾ která však nemá odlehčující efekt, spíš tíživost výpovědi umocňuje. Výsledkem je text, který čtenáři neklade žádné jazykové nástrahy či záludnosti, je čtivý, není přetížen ani množstvím obrazných vyjádření a není nijak složitě či rafinovaně komponován. Nutno však upozornit, že jeho lektura může navodit těžkou depresi. Havel havalim,⁽¹⁰⁾ praví dávný Kazatel. A současný Rankovův protagonista mu potichu, ale důrazně přizvukuje: „můj život je ako matematická rovnica, čo nemá riešenie. Príklad, kde sa delí nulou, nemá zmysel. Som tá nula“ (Rankov 2022, 131).

prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Katedra bohemistiky

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Křížkovského 10

771 80 Olomouc

lubomir.machala@upol.cz

9 „Som antihrdina z akciového výpredaja“ (Rankov 2022, 63).

10 Marnost, samá marnost.

LITERATURA

- Barborík, Vladimír. 2007. „Slovenská próza v roku 2005: produkcia – tendencie – diela.“ *Literarnokritická reflexia slovenskej literatúry 2006*. Ed. Ľubica Somojayová. Bratislava: Ars Poetica – Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 9–24.
- Darovec, Peter. 2023. „Od seba a k sebe. K prózam Michaely Rosovej Nepokojní spáči (Bratislava: Artforum, 2022) a Pavla Rankova Klinika (Levice: KK Bagala, 2022).“ *Plav* 12. 1., <https://plav.sk/node/303> (přístup 13. 2. 2024).
- Handzová, Zora. 2022. „Kniha týždňa: absurdná Klinika s panoptikom pochabých figúrok.“ *Pravda* 11. 12., <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/649943-kniha-tyzdna-absurdna-klinika-s-panoptikom-pochabych-figurok/> (přístup 25. 5. 2023).
- Janecová, Tamara. 2023. „Čitateľovi v ústrety.“ *Plav* 2. 8. <https://plav.sk/node/276> (přístup 13. 2. 2024).
- Mičko, Ján. 2021. „Pavol Rankov – Komplexná charakteristika“. *Slovenské literárne centrum*, 2021, <https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/komplexna-charakteristika-tvorby> (přístup 28. 5. 2023).
- Nagy, Dado. 2023. „Rankovov Zámok.“ *Knižná revue* 2023(3), <https://www.litcentrum.sk/recenzia/rankovov-zamok> (přístup 25. 5. 2023).
- Rakúsová, Gabriela. 2023. „Kafkov človek dnes“. *Rozum* 5(1), s. 76–77.
- Rankov, Pavol. 2022. *Klinika*. Levice: KK Bagala.
- Rankov, Pavol. 2023. „Pavol Rankov: Nie som hlavný hrdina tejto knihy.“ (Rozhovor s Ivanou Dobrákovovou). *Rozum*, 5(3), s. 12.
- Součková, Marta. 2009. „K rôznym podobám a (z)javom slovenskej prózy po roku 1989.“ *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry 90. rokov 20. storočia III*. Ed. Marta Součková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 24–41.